

TRIANON ALTERNATÍVÁJA

Hajdu Tibor

az MTA doktora
thajdu80@gmail.com

Az antant hadicéljai 1914-ben

Történetírásunkban sokáig tartotta magát az a nézet, hogy az antant csak az első világháború végén, 1918-ban határozta volna el az Osztrák–Magyar Monarchia felosztását. Ma-napság hangsúlyozni szokás, hogy a történelmet nem helyes egyetlen sémába szorítani, különböző szempontokból lehet látni, hiszen az egyes nemzeti történetírások is sokban ellentmondanak egymásnak, de ezeken túl is számos, ha nem számtalan nézőpont lehetséges. Ez igaz, és ezért elfogadható, de csak addig, amíg nem annak indoklására szolgál, hogy a történetíró negligál vagy relativizálni próbál koncepciójába nem illő alapvető tényeket. Nem foglalkoznék itt az amatőr történetkedvelők fantáziálásával, mert róluk elképzelhető, hogy fontos tényekről nem szereztek tudomást. Képzett történészekről azonban nincs jogunk ezt feltételezni, mégis sokszor tapasztalhatjuk, hogy koncepciójuk gyengéit a nézőpont megválasztásával, fény- és hatáseffektusokkal próbálják eltakarni, ahogy a tetszeni akaró alkalmas ruhadarabokkal fedí el azt, amit nem kíván mutatni.

Tetten érhetjük tárgyunkat illetően ezt a módszert a Magyarország tízkötetesnek tervezett története 7. kötetében, amely csak Oroszországról ismeri el, hogy fel akarta darabolni a Monarchiát, de csupán „meggyengíteni”,

nem megszüntetni. Megemlíti, hogy „1914 szeptemberében... diplomáciai tárgyalások kezdődtek az angol, a francia és az orosz kormány között háborús céljaik összehangolására”, de azt már elhallgatja, hogy ezek a tárgyalások szerződéssel fejeződtek be. Azt ugyan nem mondja ki a megállapodás, hogy a Monarchiát meg kell szüntetni – csak következik pontjaiból.

Egy, már a rendszerváltás után megjelent, különben színvonalas középiskolai tankönyv Maurice Paléologue pétervári francia követ 1914. november 21-i beszélgetését idézi Miklós cárral – tehát egy nem bizonyító erejű, másodlagos forrást –, amelyben a cár kifejezi elképzeléseit a Monarchia felosztásáról, de hozzáteszi: „ezt az elképzelést Oroszország szövetségesei a háború elején nem fogadták el”. Lehet persze ilyen homályosan fogalmazni, hiszen a cár *minden* elképzelését, jelesül Csehország függetlenségét még nem fogadták el, s így meg lehet kerülni az 1914. szeptemberi szerződés pontos ismertetését. A francia és angol történetírás sem volt büszke a cári szövetségesre, és gyakran igyekezett homályba burkolni az antant háborús készülődését és megállapodásait.

Bár Franciaország és Oroszország már 1903-ban katonai szövetséget kötöttek Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia ellen, amelyhez később Anglia is csatlakozott,

s ma antant néven ismert, pontos hadicélokot még nem határoztak meg. Annyi már akkor is világos volt, hogy Franciaország fő célja Elzász-Lotaringia visszaszerzése, Oroszország pedig valamilyen formában igényt tart Lengyelországra, az isztambuli Boszporusz-tengerszorosra és a Balkán feletti dominanciára. Angliának és Franciaországnak természetesen nem voltak saját területi igényei a Monarchiával szemben, de Oroszország igényeit ismerték és elismerték.

Nem holmi ábrándozásról volt szó: az orosz és francia vezérkar 1910-től évente egyeztetette felvonulási terveit Németország és a Monarchia ellen, megvitatta olyan részleteket is, mint hogy hány napot vesz igénybe a teljes mozgósítás, vagy hogyan alakul az orosz haditerv, ha Németország fő erejét először Franciaország ellen veti be, illetve, ha fő erejével először Oroszországra támad. A Nagy Háború kitörése után Oroszország rögtön ismertette követeléseit szövetségeseivel, s azokat elfogadták.

Szergej Dmitrijevic Szazonov orosz külügyminiszter 1914 szeptemberében közölte a pétervári francia és angol követtel a hivatalos orosz hadicélokot. Oroszország a maga részére Kelet-Galíciát (a mai Nyugat-Ukrajnát), Észak-Bukovinát és a Ruténföldet (a mai Kárpátontúli Ukrajna) kérte, Szerbia részére Boszniát és Dalmáciát. Erdélyre ekkor még csak indirekt utalást tett. A Monarchia maradványát osztrák–magyar–cseh triálisztikus monarchiává kell átalakítani. (Hogy ebben az esetben hova tartozzon a magyar Felvidék szlovákok lakta része, 1917-ig nem vetődött fel.) Szazonov jegyzékében nem volt szó Lengyelországról, de Nyikolaj Nyikolajevics nagyherceg, az orosz hadsereg főparancsnoka már augusztusban kiáltványt tett közzé, amelyben megígérte a független Lengyelor-

szág helyreállítását, és Ausztria–Magyarország népeinek általában nemzeti aspirációik megvalósítását. A kiáltvány nagy lelkesedést váltott ki Galíciában és Porosz-Lengyelországban, templomokban olvasták fel, bár a lengyel vezető körök tisztában voltak azzal, hogy van egy erős politikai csoport Oroszországban, Szergej Juljevics Witte gróf vezetésével, amely híve lenne egy kompromisszumos békének Németországgal; nem véletlen, mondogatták, hogy a kiáltványt nem a cár írta alá, „csak” a nagyherceg.

Az antant fontos célja volt rábírní Romániát a Központi Hatalmak (Németországot és a Monarchiát nevezték így, miután az Olaszországot is magában foglaló Hármasszövetség gyakorlatilag megszűnt, Olaszország egyelőre semleges maradt) megtámadására. Szazonov, miután megkapta a szövetségesek hozzájárulását az orosz és a javasolt román hadicélokhoz, 1914. szeptember 21-én a következő üzenetet intézte a bukaresti orosz követhoz:

„Nyújtsa át Bukarestnek a következő deklarációt Oroszország, Franciaország és Anglia nevében: amennyiben a román kormány Oroszország, Franciaország és Anglia propozíciójával összhangban hozzáfog Erdélynek és Bukovina román részeinek elfoglalásához, a három fent említett hatalom minden befolyását latba veti, hogy visszatartsa Bulgáriát Románia esetleges megtámadásától...” Az új román határok pontos megvonásáról ekkor még nem volt szó. Az antant-hatalmak által aláírt megállapodás csak általánosságban, a határok megjelölése nélkül ígérte Erdélyt és Dél-Bukovinát Romániának, Kelet-Galíciát a Ruténfölddel és Észak-Bukovinával Oroszországnak.

1914. október elsején Constantine Diamandi pétervári román követ jegyzékben fogadta el kormánya nevében a fenti ajánlatot,

kérve, hogy Oroszország tegye meg a szükséges lépéseket a brit és francia kormány általi ratifikálásukért. Egyben biztosította Szazonovot, hogy Románia hadbalépéséig „a pozitív semlegesség elvéhez tartja magát Oroszországgal szemben”. Románia hadbalépésére azonban ekkor még nem került sor.

Természetesen nem kell túlértékelni a diplomáciai szerződéseket; azokat sem mindig tartják be, vagy legalábbis nem változatlan formában. Sorsuk elsősorban a háború kimenetelétől függött, a háború végére kialakuló erőviszonyoktól; de azért negligálni, elbaggatellizálni sem kell a szerződéseket, amelyek alapján a háború megindult. Bizonyos, hogy voltak az angol és francia politikában, akik fenntartásokkal mérlegelték az orosz igényeket, másrészt a megállapodások csak azt tartalmazták, amit a nyugati szövetségesekkel el lehetett akkor fogadtatni. Visszaemlékezésekből és más forrásokból ismerjük az orosz háborús párt maximális, szerződésekre nem foglalt programját.

George Buchanan, Anglia akkori pétervári követe, memoárjában felidéz egy beszélgetést, amelyet Miklós cárral még a háború előtt, 1913 tavaszán folytatott: „A cár keserűség nélkül beszélt Ausztriáról; de mint Németország gyengéjének forrásáról és a béke veszélyeztetőjéről, miután Németország kénytelen volt támogatni Ausztria Balkán-politikáját. Majd azon nézetének adott kifejezést, hogy az Osztrák Birodalom dezintegrációja csupán idő kérdése, és hogy nincs már messze a nap, melyen megjelenik egy magyar királyság és egy cseh királyság. A délszlávokat bizonyára beolvasztja Szerbia, az erdélyi románokat Románia, Ausztria német tartományai pedig Németország részeivé válnak.”

Nikola Pašić szerb miniszterelnök azt jelentette 1914. február második tárgyalásáról

a cárral, hogy miután ő buzgón ecsetelte neki, hogy a Monarchia délszlávjai és románjai immár mind az elszakadás hívei, „a cár azt mondta erre, Ausztria rosszul bánik szlávjaival, mint a ruszinok elleni per példája is mutatja, közölte, mennyire sajnálja az orosz nemzetnek ezt a boldogtalan, hitéért üldözött részét. Rossz vége lesz annak, ha Ausztria nem hagy fel szlavofób politikájával. Majd megkérdezte tőlem, hány katonát tudunk kiállítani?”

Paléologue francia követnek így adta elő céljait a cár a már hivatkozott, 1914. novemberi beszélgetésükkor:

„Szerbia annektálja Boszniát, Hercegovinát, Dalmáciát és Észak-Albániát. Görögország megkapja Dél-Albániát, kivéve Vallonát, amely Olaszországot illeti. Bulgária, ha okosan viselkedik, Macedóniában kap kárpótlást Szerbiától... És Ausztria–Magyarországgal mi lesz?”

Ha győzelmes csapataink a Kárpátokon belülre kerülnek, ha Olaszország és Románia is belép a háborúba, akkor Ausztria–Magyarország aligha éli túl azokat a területi áldozatokat, amelyekre Ferenc József rákényszerül. S akkor, mivel az osztrák–magyar együttműködés csődbe jutott, feltételezem, hogy a két állam nem akar továbbra is együtt maradni, legalábbis a jelenlegi feltételek között.” Paléologue ehhez hozzáfűzi, hogy ő egyetértését fejezte ki, hozzátéve: „Csehország legalábbis önrendelkezését fogja kívánni.”

Igaz, hogy az angol és francia kormányzat, mikor a gyors győzelem reményében elfogadta Oroszország igényeit, korántsem volt egyetemes azok helyeslésében. Angliának nem voltak kialakult elképzelései a Monarchia és a Balkán jövőjéről. Oroszországgal szemben Anglia még nem döntötte el, nem kell-e életben tartani Európa két beteg emberét: Törökországot és a Monarchiát? A német harci

kedvet viszont fokozta a hiú remény, hogy Angliát esetleg semlegesíteni lehet. A francia politikában még éveket viták folytak a feltétlen orosz- és szlávbarátok és azok között, akik fenntartották volna a Monarchiát, ha szűkebb határok között is – mint például Briand miniszterelnök vagy Paléologue, a befolyásos pétervári követ, aki még az orosz vezetőket is megpróbálta ilyen irányban befolyásolni.

Ezekre a nézetkülönbségekre az egyik legfontosabb forrás Alekszandr Petrovics Izvolszkij párizsi orosz követ publikált levelezése. Izvolszkij, aki a hódító politika egyik fő exponeense volt, maga jelentette Szazonovnak 1914. október közepén, hogy Théophile Delcassé francia külügyminiszter (aki Raymond Poincaré elnök mellett az oroszbarát vonal egyik fő képviselője volt) közölte vele: Franciaország elvben elfogadja, hogy a győzelem után Oroszország maga vonja meg új határait. Nehézségek Delcassé közlése szerint csak Ausztria–Magyarországot illetően merülhetnek fel majd. Ehhez Izvolszkij a maga részéről hozzáfűzi: „Szem előtt kell tartani, noha Delcassé az ellenkezőjéről biztosított, hogy kétségtelenül észlelhető bizonyos szimpátia a franciák között Ausztria–Magyarország mellett, amit arra a hamis elképzelésre alapoznak, hogy utóbbi a Németországtól való függetlenedésre törekszik”, s hasonló szimpátiák Angliában még inkább észlelhetők. Izvolszkij ezért közölte Delcasséval – amit saját szavai szerint soha nem mulaszt el hangsúlyozni –: „véget kell vetni a Monarchiának, ennek a totális anakronizmusnak, és a birtokához tartozó nemzeteket – a lengyelek kivételével – független politikai egzisztencia elérésére felhívni”. (Ezt természetesen úgy kell érteni, hogy Lengyelországot egyesíteni kell, de nem függetlenként, hanem a nagy szláv testvér védnöksége alatt. *H. T.*)

Az 1914 végére kialakult helyzetet összefoglalva tehát elmondhatjuk: bár Anglia és Franciaország ekkor még nem kívánták a Monarchia likvidálását, de miután szükségük volt Oroszországra a még remélt gyors győzelemhez, elfogadták olyan területi igényeit is, amelyek már kétségesé tették a Monarchia fenntarthatóságát. Miután beállott a tél és a gyors győzelem egyik félnek sem sikerült, új helyzet állt elő.

Kompromisszum-lehetőségek

Bár ezzel ingoványos talajra lépünk, megkockáztathatjuk a kérdést, milyen lett volna a béke, ha a háború, mint azt mindkét oldalon ígérték, véget ér, „mire a falevelek lehullanak”? Pontos persze nem lehet megmondani, és a tudományos történetírás már csak ezért sem szokott ilyen találgatással foglalkozni, de miután része a gyakran felhangzó kérdésnek: elkerülhető lehetett volna Trianon? Megkísérhetjük leszögezni azokat a pontokat, amelyek erősen valószínűsíthetők.

A Monarchia vezetésének, Ferenc Józsefnek és a magyar politikának nem volt célja új területek szerzése, hiszen a szláv és román elem súlya így is mind több gondot okozott (a demokratizálás, a választójog kibővítésének fő akadálya lett, mint arra Tisza István nyíltan hivatkozott; a hadseregben ukrán–rutén, román tiszt alig volt, a határőrvidék megszüntetése óta csökkent a délszláv tisztek aránya is). Győzelem esetén azonban bizonyos fokig érvényesülhetett volna a tábornokok egy részének hódítási vágya, különösen Szerbiával szemben. Bosznia Magyarországhoz csatolására a magyar politikusok egy része is igényt tartott volna, a horvátok viszont Bosznia és más szláv területek Horvátországhoz csatolásával a dualizmust osztrák–magyar–délszláv dualizmussal cserélték volna fel.

Másrészt a lengyel nemzet egyesítését nem lehetett soká halogatni. Erre bizonyára sor kerül, bármelyik fél győz, persze a háború kimenetelétől függő módon. Bár német részről már a háború előtt utaltak arra, hogy Romániának valamilyen engedményeket kellene tenni, a magyar politika semmi hajlandóságot nem mutatott területi engedményre, az orosz ígéretek ellensúlyozására.

Miután azonban a német villámháborús tervek sikere utólag teljesen valószínűtlennek látszik, az igazi kérdés mégis az: mi történik, ha 1914–1915 telén, látva a szörnyű emberveszteségeket, a nem várt állóháborút és a harcok elhúzódását, akár több évre kompromisszum születik. Ez sem valószínű, ismervé az akkori döntéshozók felfogását, a győzelem reményében vállalt óriási befektetéseket, bár utólag tudjuk, hogy mindkét fél jobban járt volna.

A kompromisszum természetesen csak a Habsburg Monarchia fennmaradásával lett volna elképzelhető. Galíciát azonban a Monarchia bizonyosan elveszítette volna. A cseh függetlenség ekkor még nem szerepelt az elvárások közt, tehát Magyarország északi határa megmarad. Elképzelhető, hogy Oroszország fontosabb céljai fejében lemond a Ruténföldről, az már kevésbé, hogy nem ragaszkodik Magyarország szerb lakta területeinek Szerbiához csatolásáról. Az akkori horvát közhangulat ismeretében nem valószínű, hogy a horvátok többsége egyesülni akart volna Szerbiával, bár volt már olyan horvát párt, amely ezt propagálta, de a Magyar Királyság része sem kívánt maradni – már nagyon régóta. A mai Burgenland elvesztése fel sem merülhetett volna.

Erősen feltételezhető tehát, hogy 1914 végéig bekövetkező kompromisszum vagy antant győzelem esetén Magyarország jelentős területi veszteségeket szenved, főleg délen, de

területe nagyobb felét azért megtarthatja – igaz, főleg azért, mert Románia még nem fogadta el az antant ígétét, hogy hadbalépése esetén elfoglalhatja Erdélyt. Kompromisszum esetén persze csak Erdély egy részéről kellett volna lemondani – ez azért is valószínű, mert a német diplomácia úgy vélte, a román hadbalépés elkerülésére engedményeket kell tenni. Igaz, a magyar kormány erre nem volt hajlandó, és miután Románia 1916 augusztusáig nem szánta el magát a hadbalépésre, erre nem is volt szükség. Tehát ha 1916 augusztusa előtt békét vagy fegyverszünetet kötnek, Erdély vagy legalábbis nagyobb része megmaradhat. Olyan lehetőség volt ez, amit érdemes lett volna megfontolni, hiszen Erdély sorsa már 1914 előtt is megbeszélések tárgya volt, de Románia azzal, hogy semleges maradt, lemondott a számára kínálkozó alkalomról. Hadbalépése pedig főleg 1914-ben lett volna fontos az orosz hadvezetésnek, miután a „villámháborús” illúziók elszálltak, a hosszúra nyúlt állóháborúban a román hadsereg már nem képviselt döntő erőt, 1916-ra pedig a már gyengülő orosz hadseregnek előnytelen lett volna frontja meghosszabbítása dél felé. (Erdély alatt természetesen a történelmi, Királyhágón túli Erdélyt értették, a történelmi Partiumra, Váradra vagy Aradra nem is gondoltak 1914-ben).

A kompromisszum kérdése először 1915 tavaszán merült fel, amikor a francia diplomácia lépéseket tett Olaszország bevonására a háborúba. Olaszország a *sacro egoismo* nevében a többet ígérő mellé állt. Lehettek volna igényei Franciaországgal szemben, hiszen olaszok Korzikán, Savoyában, Nizza környékén is éltek, de az olasz hadvezetés – utólag mi persze már tudhatjuk – jól ítélte meg, hogy az antantnak van nagyobb esélye a győzelemre, és afelé fordult.

Paléologue, a pétervári francia követ, aki a francia diplomácia azon gyengébb irányzatához tartozott, amely jónak látta volna egy megkisebbedett Monarchia fenntartását az egyensúly kedvéért, már 1915. január elején felvetette Delcassé francia és Szazonov orosz külügyminiszternek a különbéke lehetőségét a Monarchiával.

Arra hivatkozva, hogy a Monarchia vereségei és Ferenc József fáradtsága lehetőséget adhatnak erre, megkérdezte Szazonovot: „ha a bécsi kormány átengedi önöknek Galíciát, Szerbiának pedig Bosznia-Hercegovinát, az nem érné-e már meg, hogy különbékét kössön Ausztria–Magyarországgal?”

Szazonov fintorog, s kelleltenül felel:

– És Csehország? És Horvátország? Ott megmaradjon a jelenlegi helyzet? Hiszen az lehetetlen.

– Minthogy a magam nevében beszélek, hadd jelentssem ki: a Franciaországot sújtó rettenetes megpróbáltatáshoz képest a cseh és délszláv kérdést másodrendűnek érzem.

Szazonov ingerülten rázza a fejét.

– Nem. Ausztria–Magyarországot darabjaira kell bontani.”

Ezután Paléologue azt kérdezte: nem lenne-e elég szép győzelme a szláv ügynek, ha „a csehek és horvátok jelentős önrendelkezési jogot kapnának”. Szazonov kitérő válasza után, hogy ezen érdemes gondolkodni, a francia követ ezt rögtön jelentette Delcassénak. Utóbbi azonban inkább Olaszországgal egyezkedett, és annyiban igaza volt, hogy a Monarchia akkor nem lett volna hajlandó ilyen áldozatra.

1915. április 26-án kötötték meg a londoni titkos szerződést, amelyben az antant egyoldalúan odaígérte Olaszországnak hadbalépése fejében Dél-Tirolt, Trentinót, Isztriát, Triestet, Dalmácia északi részét a hozzájuk tartozó

szigetekkel. Ezzel egyben elvágta az esetleges különbéke-tárgyalások útját a Monarchiával. A német és a magyar diplomácia, sőt több ellenzéki politikus: Apponyi Albert, Károlyi Mihály és mások is tárgyaltak Olaszországgal, de eredménytelenül. Apponyi még a magyar különbékét is felajánlotta az ország területi integritásának garantálása fejében, de próbálkozását elutasították.

Mégis, mikor a francia kormány 1915 júliusában meg akarta ígérni Szerbiának egyesítését Horvátországgal, Sidney Sonnino olasz külügyminiszter, aki Horvátország rovására is terjeszkedni akart, azzal tiltakozott: „ha Magyarország különbékét akarna kötni”, ezt az elhatározását elősegíthetnék „mint csalétekkel Horvátország meghagyásával”. Ügyeskedésével csak akkor hagyott fel, mikor a Foreign Office közölte: Szerbiának meg kell ígérni a Duna–Dráva-határt, s a magyar függetlenségiük különbéke-tervei olyan „távoli lehetőségek” amelyekkel nem is érdemes foglalkozni.

Egyidejűleg újra tárgyalt az antant Romániával is. A román étvágy megnőtt, mikor az orosz hadseregek szorult helyzetbe kerültek a Kárpátok előtt, és azonnali hadbalépésük fejében Erdély mellett Torontál megyét és Bukovinát a Szeret folyóig kérte. Oroszország és Franciaország elfogadták volna az újabb követelést, de a Brătianu-kormány csak 1916 augusztusában szánta el magát, addig tehát a Monarchiának nem kellett újabb területi igényekkel számolnia. Ráadásul hadseregének 1915. októberi összeomlása után Szerbia érdekvényesítő képessége is csökkent, Magyarország tehát egy 1915. október – 1916. augusztus közötti különbéke esetén aránylag mérsékelt területi veszteségekkel fejezte volna be a háborút (Ruténföld mellett a délszláv lakta vidékek és talán még az sem mind). Ma-

gyarország azonban saját diplomáciával nem rendelkezett, és saját hadosztályai felett sem diszponált, a Tisza-kormány pedig semmiképpen sem szakított volna – már nem is annyira Béccsel, mint Berlinnel.

Az 1916. augusztusi bukaresti szerződéssel, Románia hadbalépésével ez a – mai szemmel nézve – kegyelmi állapot egyszer s mindenkorra véget ért. Véget ért, annak ellenére, hogy Románia háborújából az antantnak sok haszna nem származott, sőt ha tekintetbe vesszük, hogy gyors veresége után élelem- és nyersanyagkészletei a Központi Hatalmak rendelkezésére álltak a világháború befejező részében, még annyi sem. És mégis – 1916 augusztusában Erdély és a Partium nagy része elveszett. Románia fegyverletétele jó ürügy volt arra, hogy a békekötésnél ne tartsák be *pontosan* a bukaresti szerződést, Románia azért nagyrészt megkapta, amit ígértek neki. Ennek okai már túlmutatnak a világháború történetén.

1917 márciusában győzött az orosz „februári” forradalom, a cárizmus megbukott, és az új forradalmi kormány némi ingadozás után májusban lemondott minden annexióról, területi követelésről. A háborút folytatta ugyan, de mind erőtlenebbül. Még ma sem egyszerű meghatározni az orosz forradalom kihatását a Monarchia, illetve a magyar határok sorsára. Akkor az optimizmus, a győzelem reménye dominált, talán Andrássy Gyula volt az a magyar politikus, aki kezdetől felfogta, hogy kár örülni az orosz forradalomnak. IV. Károly, az új uralkodó (Ferenc József 1916. november 21-én meghalt) azt remélte az antant egyik oszlopának megrogyásától, hogy aránylag kedvező különbékét lehet kötni, de ehhez egyéb képességek mellett az elszántsága is hiányzott. Leginkább David Lloyd George brit kormánya hajlott volna a

kompromisszumra, a francia Briand-kormány csak rövid ideig, az olasz kormány egyáltalán nem.

Ha IV. Károly és tanácsadói ki tudják használni azt a néhány hónapot, amíg az elenséget megdöbbsentette az orosz szövetséges elerőtlenedése, talán el lehetett volna érni valamit – hogy mennyit, már csak azért sem tudhatjuk, mert komoly kísérletre nem került sor. Ezért csak azt érdemes vizsgálni, milyen engedményekre hajlott volna az új antant és új szövetségese, az USA. Thomas Woodrow Wilson, az USA elnökét nem kötötték az antant titkos szerződésai és ígéretei, és ezt hangoztatta is, (szándékosan) hamis reményeket keltve. A lényegyet illetően azonban tudomásul vette ezeket az ígéreteket.

A Ruténföld mindenképpen Magyarországgá maradhatott, talán a Felvidék, vagy legalább nagy része is; az orosz kormány passzivitása Erdély ügyében is reményeket ébreszthetett. Délen is lehetett volna engedményeket elérni, bár Horvátország már bizonyosan elveszett Magyarország számára. E kedvező változások azonban csak akkor következhetek volna be, ha IV. Károly elfogadja az olasz igényeket, és szakít Németországgal. Így az 1917 tavaszi kedvező pillanat hamar elveszett.

Oroszország passzivitásából azért nem keletkezhetett előny, mert az orosz forradalom új problémát jelentett elsősorban Franciaország, de Anglia számára is. Ha Németország vereséget is szenved, a következő generációban újra megerősödhet, és akkor mi pótolhatja az ellensúlyt, amit addig Oroszország jelentett Keleten Németországgal szemben? Tehát alig szűnt meg Oroszország a Monarchia felosztásának fő szorgalmazója lenni, néhány hónap elteltével Franciaország lépett a helyébe, míg a többi szövetséges különböző mértékben támogatta.

1917 végén már két érdek ütközött a szövetségesek politikájában, egy direkt és egy távlati. Minden mást felülíró szempont lett volna a direkt: elszakítani a Monarchiát az új Oroszországgal fegyverszüneti tárgyalásokat kezdő Németországtól. Folytak is a titkos tárgyalások Bécs és francia, illetve angol diplomaták, hírszerzők, ügynökök és közvetítők között, de eredménytelenül. Nem tudhatjuk, hogy az antant mennyit engedett volna, mert IV. Károly küldöttei az elengedhetetlen minimumra: az olasz igények teljesítésére sem tettek konkrét ajánlatot. Magyar szempontból a legnagyobb baj az volt, hogy Magyarországnak nem volt önálló diplomáciai képviselője, sőt a Ballplatz nagyszámú magyar nemzetiségű diplomatájából egy sem akadt, aki megpróbált volna Magyarország nevében tárgyalni; akik az ellenzék részéről szóba mertek állni nyugati diplomatákkal, elsősorban Károlyi Mihály, azok sem tettek konkrét ajánlatokat, csak általában fejezték ki békevágyukat. Ami a magyar kormányt illeti, sem Tisza István, sem Wekerle Sándor nem tárgyalt volna a németek ellenére.

Így tehát a titkos tárgyalások magyar képviselő nélkül folytak 1918 februárjáig, amikor az ellenség a közeli győzelem reményében már nem látta értelmét Béccsel alkudozni. Valóban nem lehetett már Bécsre számítani, mikor szövetségeseivel részt vett az értelmet-

len breszti, majd bukaresti béke megkötésében.

Meg kell itt említeni a hazai irodalomban máig gyakran szereplő tézist, hogy az antant csak ekkor, 1918 elején döntött a Monarchia felosztása mellett. Ebben a téveszmében csak annyi az igazság, hogy az orosz februári forradalom új helyzetet teremtett, amikor az addig a Monarchia felosztását követelő és a térség sorsára meghatározó antant-szövetséges, Oroszország lemondott az annexiók politikájáról, és szövetségesei nehéz helyzetükben esetleg hajlottak volna a kompromisszumra egy kurta éven át. Azonban a megegyezés csak úgy lett volna lehetséges, ha a Monarchia különbékét köt – erre pedig még kísérlet sem történt –, másrészt, akkor sem lehetett volna szó a *status quo ante* fenntartásáról vagy akár csekély engedmények árán elérhető békéről – mint láttuk, a Monarchia akkor is nagy területi engedményekre kényszerült volna. S a titkos tárgyalások anyagának ismeretében ehhez még hozzá lehet tenni, hogy Bécs szívesebben ajánlotta volna fel Erdélyt vagy a Bánátot, mint Dél-Tirolt.

Kulcsszavak: *Párizs-környéki békék, Trianon, első világháború, békekísérletek, IV. Károly, eredménytelen titkos tárgyalások, az antant hadicéljai – 1914, orosz forradalom és a béke, bukaresti szerződés – 1916*

IRODALOM

- Адамов, Евгений Александрович (под ред.) (1952): *Сборник договоров России с другими государствами. Госполитиздат, Москва* • <http://xn--80abubk9acbedv3i9a.xn--p1ai/archives/2256>
- Andrássy Gyula, gróf (1990): *Diplomácia és világháború*. Budapest (eredeti kiadás, 1921 • <http://mek.oszk.hu/07200/07281/07281.pdf>)
- Buchanan, George (1923): *My Mission to Russia and Other Diplomatic Memories*. London–New York–Toronto–Melbourne • <http://tinyurl.com/pwfkvp6>

- Der Diplomatische Schriftwechsel Iswolskis 1911–1914*. 1–4 Band. Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte, Berlin, 1926
- Hajdu Tibor (1978): *Károlyi Mihály. Politikai életrajz*. Kossuth, Budapest
- Iswolski im Weltkrieg. Der Diplomatische Schriftwechsel Iswolskis aus den Jahren 1914–1917*. Berlin, 1925
- Joll, James (1992): *The Origins of the First World War*. Longman, London–New York (1. kiadás, 1984; • <http://web.mit.edu/afarrell/Public/1742papers/JOLL-9-33.PDF>)

Károlyi Mihály (1965): *Egy egész világ ellen*. Gondolat, Budapest

Ormos Mária (1983): *Padovától Trianonig 1918–1920*. Kossuth, Budapest

Paléologue, Maurice (1982): *A cárok Oroszországa az első világháború alatt*. Európa, Budapest

Потемкин, Владимир Петрович (главный редактор) (1965): *История дипломатии*. III. (1914–1939) Политиздат, Москва

Romsics Ignác (szerk.) (1995): *Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században*. Teleki László Alapítvány, Budapest

Szabó Dániel (szerk.) (2009): *Az első világháború*. (Dokumentumgyűjtemény, közli a londoni és bukaresti titkos szerződést.) Osiris, Budapest

